

Torp 1:14

Arkeologisk utredning inför planerad industrimark på fastigheten
Torp 1:14 i Mölltorps socken, Karlsborgs kommun, Västra
Götalands län

Torp 1:14

Arkeologisk utredning inför planerad industrimark på fastigheten Torp 1:14 i Mölltorps socken, Karlsborgs kommun, Västra Götalands län

Jönköpings läns museums dnr: 2022-218
Länsstyrelsens dnr: 431-35985-2022

Rapport, foto och ritningar: Jörgen Gustafsson
Rapportgranskning: Ann-Marie Nordman
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Distribution: Digital pdf

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed sv>.

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK) är återgivna enligt tillstånd: Fastighetskartan © Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091. Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0).

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2023

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Målsättning och metod	7
Topografi	7
Fornlämnings- och kulturmiljö	9
Tidigare undersökningar	9
Resultat	9
Kartanalys	9
Resultat fält	10
Fynd	11
Utvärdering av undersökningsplanen	11
Administrativa uppgifter	12
Referenser	13
Kartmaterial	13
Tryckta källor och litteratur	13

DEN UPDRAGSARKEOLOGISKA PROCESSEN

Uppdragsarkeologin regleras av 2 kap. 10–14§§ i Kulturmiljölagen samt genom direktiv och föreskrifter. Arkeologiska uppdrag indelas i flera etapper: arkeologisk utredning, förundersökning och undersökning. Processen syftar i första hand till att bevara fornlämningarna, vilket är grundtanken i kulturmiljölagen.

Arkeologisk utredning

Arkeologisk utredning brukar göras i två steg. Den första etappen, steg 1 (AU1), innebär att befintlig kunskap i form av arkivmaterial, äldre handlingar och historiska kartor samt litteratur och uppgifter om tidigare undersökningar sammanställs med syfte att se om fornlämningar berörs av arbetsföretaget. Därtill görs en fältinventering i syfte att lokalisera tidigare okända fornlämningar. Steg 2 (AU2) utgör den del som innebär markingrepp i form av sökschakt med grävmaskin och provrutsgrävning. Om det konstateras förekomst av fornlämningar så kan dessa, om de inte kan bevaras, gå vidare till en arkeologisk förundersökning.

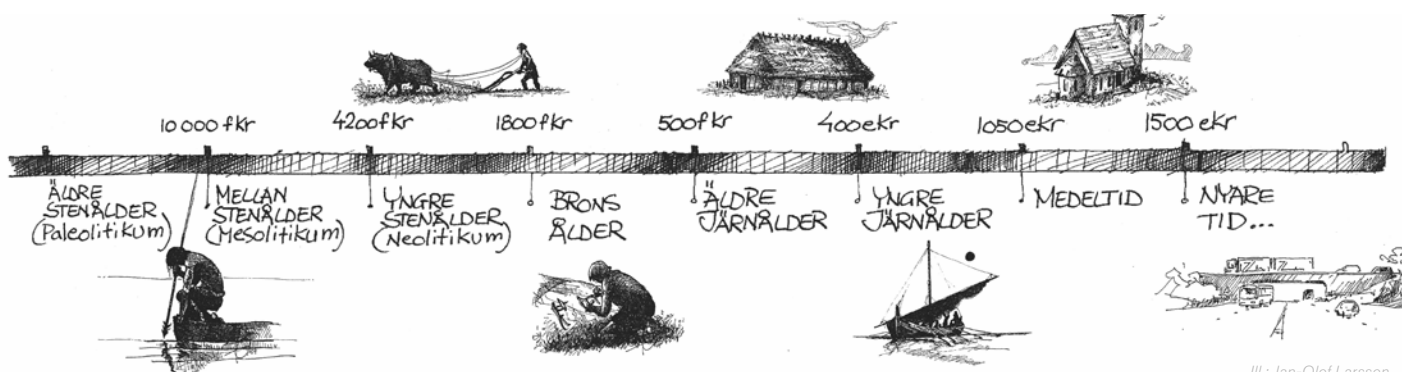
Arkeologisk förundersökning

En arkeologisk förundersökning (FU) syftar till att fastställa och beskriva fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt att ta till vara fynd. Resultaten ska kunna ligga till grund för länsstyrelsens bedömning av kunskapspotentialen inför kommande beslut om tillstånd till ingrepp i en fornlämning. Förundersökningen ska också ge underlag för företagarens (exploatörens) vidare planering. Om fornlämningen efter förundersökning bedöms vara välbevarad och ha vetenskaplig potential går det vidare till nästa steg i processen - en arkeologisk undersökning.

Arkeologisk undersökning

En arkeologisk undersökning (UN) utförs med anledning av att en fornlämning behöver tas bort. Syftet med en arkeologisk undersökning är att dokumentera en fornlämning, ta till vara fornynd, rapportera och förmedla resultaten för att skapa kunskap av relevans för myndigheter, forskning och allmänhet. Dokumentationsmaterialet och fynden ska bevaras för framtiden samt tolkas vetenskapligt och infogas i ett kulturhistoriskt sammanhang. Undersökningen innebär att hela eller delar av fornlämningen slutgiltigt tas bort. Efter att fornlämningen tagits bort är marken fri att exploatera ur fornlämningssynpunkt.

Mer information om den uppdragsarkeologiska processen finns på Riksantikvarieämbetets hemsida.

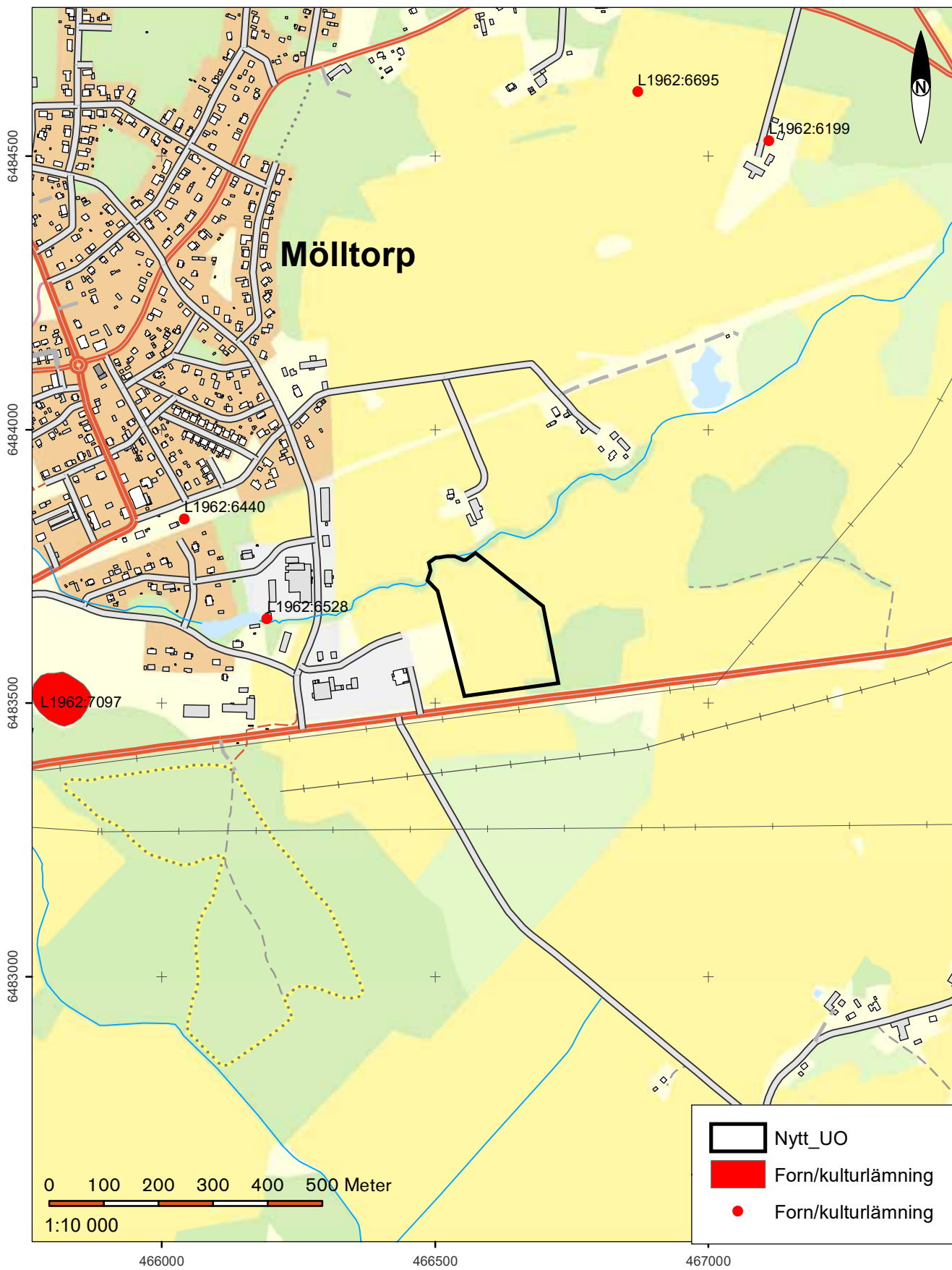

Sammanfattning

Jönköpings läns museum genomförde under november månad 2022 en arkeologisk utredning på fastigheten Torp 1:14 i Mölltorps socken, Karlsborgs kommun.

Vid fältarbetet grävdes 740 meter sökschakt fördelat över hela området samt 14 provrutor. Inget påträffades förutom en nedgrävning i områdets norra del som innehöll kritpipskaft och några keramikskärvor, sannolikt 1700–1800-tal. I en provruta hittades en slipsten. Ej möjlig att datera.

I den absolut nordligaste delen av utredningsområdet, ned mot bäcken, var en tät träd- och buskvegetation. I samtal med Maria Sjöberg, Karlsborgs kommun framgick det att de ville behålla den som ett skydd mellan bostadsområdet norr om bäcken och det nya industriområdet. Detta gjorde att vi inte kunde gå in med maskin i det området utan att förstöra det, vilket innebär att de sista 20–30 meterna ned mot bäcken inte är utredda (se figur 3).

Figur 1. Utdrag ur den digitala fastighetskartan. Ekonomiska kartans blad 64E 8gS. Skala 1:10 000.

Inledning

Jönköpings läns museum genomförde under november månad 2022 en arkeologisk utredning på fastigheten Torp 1:14 i Karlsborgs kommun inför planerat industriområde. Undersökningsområdet var ca 4 hektar. Beställare var Karlsborgs kommun. Kartanalysen gjordes av Ådel Franzén. Fält- och rapportansvarig var Jörgen Gustafsson, Jönköpings läns museum.

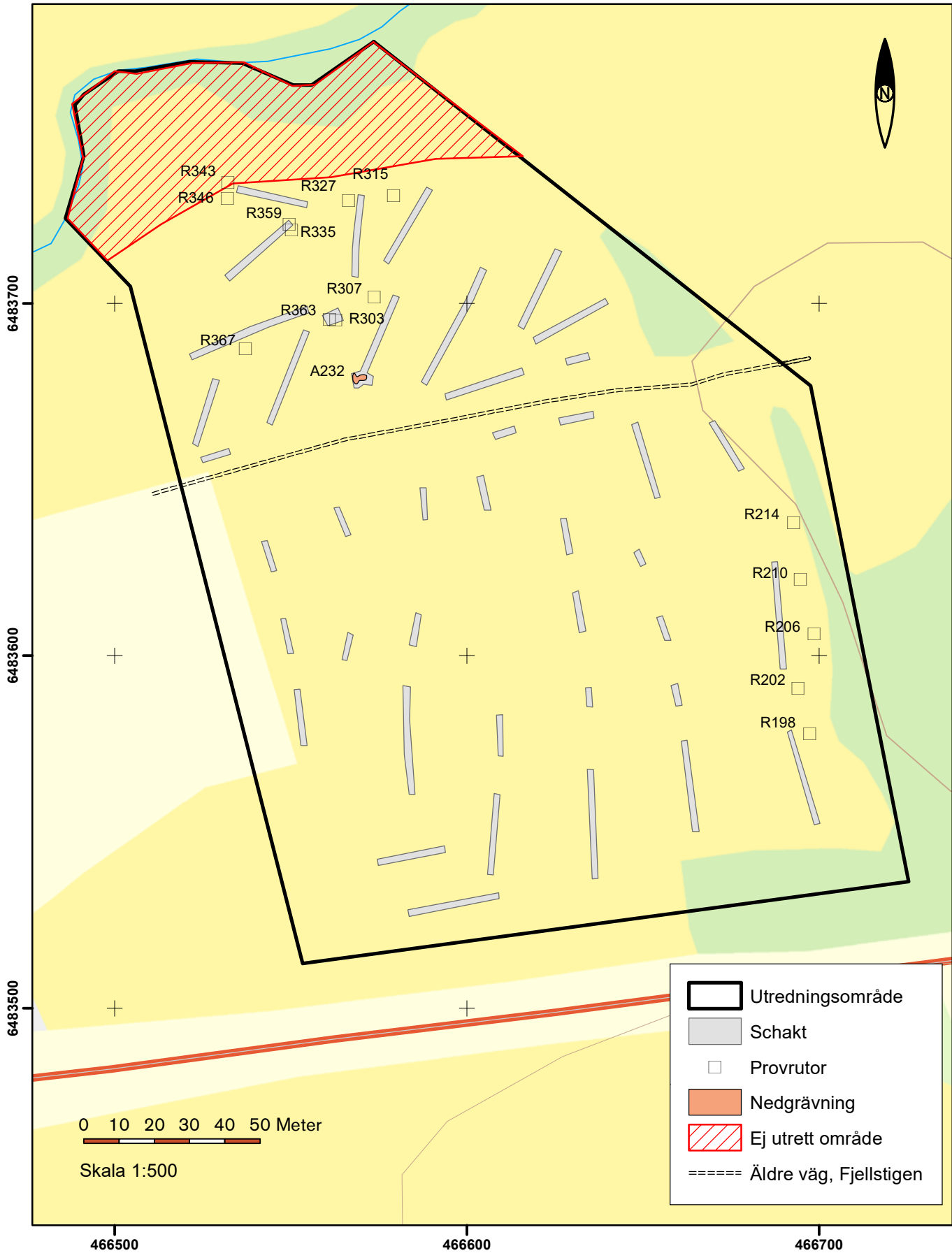
Målsättning och metod

Målsättningen med utredningen var att fastställa eventuell förekomst av forn- och/eller kulturlämningar inom området. Detta gjordes genom sökschaktning med maskin samt grävning av provrutor. En analys av äldre kartmaterial gjordes också över området.

Topografi

Utredningsområdet ligger i ett låglänt område sydöst om Mölltorps samhälle. Området är till stora delar sankt förutom längs en tvärgående ås mitt över området. Direkt norr om utredningsområdet rinner Kvarnbäcken i öst-västlig riktning. Närområdet består till största del av betes- och odlingsmarker. Gränsande till områdets sydöstra del ligger en skogsbevädd kulle som kallas för Flintåsen.

Figur 2. Schaktning i området norra del. Fotot är taget från väster.

Figur 3. Plankarta över utredningsområdet.

Platsen är omringad av flera sjöar. I norr ligger Kyrksjön och Bottensjön, i väster ligger Kopparsjön och i sydöst Vättern. Jordarten består av isälvsediment och berggrunden av sandsten och tillhör det som kallas Visingsöformationen.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Det mest utmärkande när det gäller området kring utredningsområdet är alla fynd av neolitiska yxor. Inom ett par kilometers radie finns ett stort antal fyndplatser av stenföremål, företrädesvis yxor av flinta eller bergart (L1962:7028, L1962:6199, L1962:6443, L1962:6504, L1962:6440 m.fl), men också en del övriga flintföremål som en mejsel (L1962:6499) och en spjutspets (L1962:7044). De flesta av yxorna är av neolitisk typ men trindyxor har påträffats, vilka tolkas som mesolitiska. Ca 150 meter väster om utredningsområdet finns en plats med uppgift om masugn (L1962:6440). Ytterligare 350 meter åt väster ligger ett område med fossil åker (L1962:7097). Ca 3 kilometer åt nordöst finns också en registrerad stenåldersboplatz (L1062:7045) vid Bottensjöns västra strand.

Tidigare undersökningar

Våren 2022 genomförde Jönköpings läns museum en utredning vid Ebbanäs strax norr om Mölltorp. Vid utredningen påträffades inget som föranledde vidare undersökningar (Ödeén 2022).

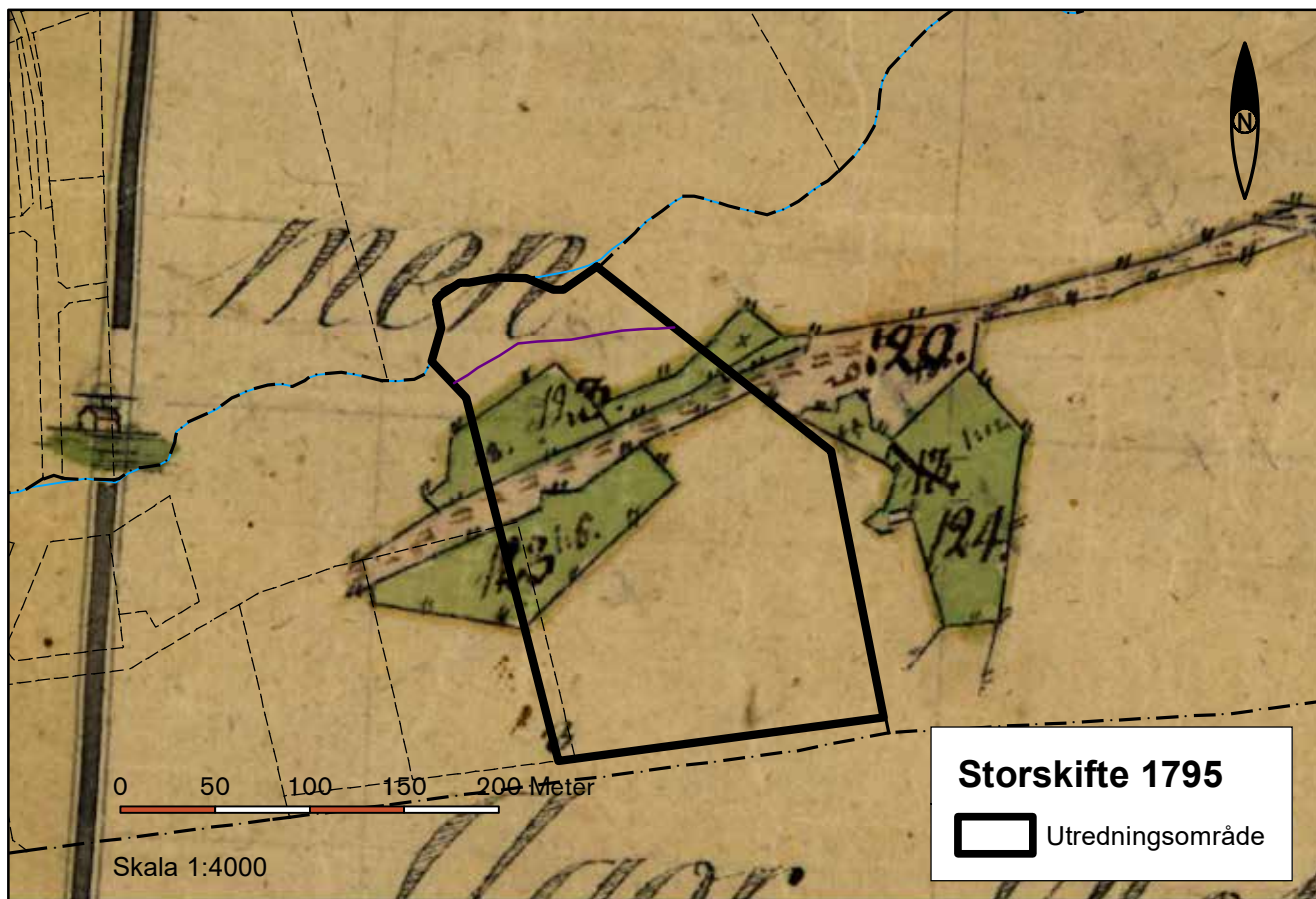
Resultat

Kartanalys

Akt 16-möl-35a (Lantmäterimyndigheten) är en delningskarta eller storskifte av utmark till ett femtontal gårdar inom Mölltorps socken (figur 3). Kartan upprättades 1795. När det gäller denna typ av kartor som främst avser att åskådliggöra inom vilka gränser de olika byarna har fått sitt skift eller sina skiften skogsmark, redovisas inägomarken ganska bristfälligt.

De inhägnade grönfärgade ytorna inom utredningsområdet på ömse sidor om vägen benämns som intäkter, alltså inhägnade intagor från utmarken. Studerar man den övriga kartan förefaller det som om grönt betecknar äng och grått, åker. Intagorna skulle då bestå av slättermark och enligt texten är det ett område som hör till prästestommen, alltså prästgården i socknen. Boniteten på de ängar som betecknas med nr 123 är relativt hög medan nr 124 betecknas med låg bonitetssiffra. 123 som var belägen på ömse sidor om vägen har troligen kunnat tillgodogöra sig spillning från kreatur som passerade området på Fjellstigen som vägen heter. I övrigt är det svårt att säga något om den mark som omger intagorna. Troligen består marken här av utmark och skog.

Strax väster om utredningsområdet, ca 170 meter, och i kartans marginal har ett torp utritats men utan namn och nummer. I Generalstabskartan från ca 1880 finns eventuellt en mindre

Figur 4. Akt 16-möl-35a är en delningskarta eller storskifte av utmark till ett femtontal gårdar inom Mölltorps socken. Kartan uppräntades 1795.

bebyggelsesymbol intill och strax norr om Fjellstigen inom utredningsområdet. Detta kan vara en tillfällig backstuga.

Det finns ett flertal kartor över kringliggande fastigheter, men inga som ger någon övrig information om utredningsområdet.

Resultat fält

Den största delen av utredningsområdet var sankt och kraftigt fukt-påverkat. Längs en åsrygg, som löper tvärs över utredningsområdet, fanns torra partier. Det är också där som det förr varit betes- eller odlingsmark enligt en storskifteskarta från 1795. Även i den allra sydligaste delen, längs vägen fanns också en torrare sträcka.

Sammanlagt grävdes ca 740 löpmeter sökschakt med en bredd av 1,8 meter fördelat på 42 schakt samt 14 provrutor. I sökschakten påträffades endast en nedgrävning (A232) där kritpipsskaft och några keramikskärvor påträffades. Keramiken bestod av yngre rödgods och kan på dekoren dateras till 1700-1800-tal. I provrutorna påträffades endast en atypiskt formad slipsten, vilken inte är daterbar.

Utifrån det som påträffats har utredningen visat att det inte finns potential för fortsatta arkeologiska undersökningar.

Fynd

Kritpipskraft och keramikskärvor, yngre rödgods, påträffades i nedgrävning A232 samt en slipsten i R303.

F nr	Matr	Sakord	Vikt	Längd	Bredd	Antal	Beskrivning	N	E	Z	Anl
1	Lera	Kritpipa	13,7	47	8	5	Enbart skaft	6403678,9	466570,2	97,7	A232
2	Lera	Keramik	166	83	41	7	Yngre rödgods, 1700-1800-tal	6403678,9	466570,2	97,7	A232
3	Bergart	Slipsten	480	167	88	1	Ej daterbar	6483695,4	466562,5	95,9	R303

Utvärdering av undersökningsplanen

I den absolut nordligaste delen av utredningsområdet, ned mot bäcken, var en tät träd- och buskvegetation. I samtal med Maria Sjöberg, Karlsborgs kommun framgick det att de ville behålla den som ett skydd mellan bostadsområdet norr om bäcken och det nya industriområdet. Detta gjorde att vi inte kunde gå in med maskin i det området utan att förstöra det, vilket innebär att de sista 20-30 meterna ned mot bäcken inte är utredda (se figur 3).

I övrigt genomfördes undersökningen som planerat.

Figur 5. Påträffade fynd: yngre rödgods och skaft av kritpipor i A232 samt slipsten i R303.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-35985-2022
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2022-10-20
Jönköpings läns museums dnr: 2022-218
Beställare: Karlsborgs kommun
Fält- och rapportansvarig: Jörgen Gustafsson
Rapportgranskning: Ann-Marie Nordman
Fältpersonal: Lotten Haglund
Fältarbetstid: 2022-11-07–2022-11-09
Län: Västra Götalands län
Kommun: Karlsborgs kommun
Socken: Mölltorps socken
Fastighetsbeteckning: Torp 1:14
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad 64E
8gS
Koordinater: N6483640, E466610
Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Höjdsystem: RH 2000
Undersökningsyta: 4 hektar
Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Kartmaterial

Lantmäterimyndigheterna (LMA): Mölltorp socken, Mölltorp. Akt 16-möl-35a. Delning, Storskifte. Upprättad av Joh. Afzelius 1793-95.

Tryckta källor och litteratur

Ödeén, Anna. 2022. *Ebbanäs 1:14, Arkeologisk utredning inför bostadsbyggnation inom fastigheten Ebbanäs 1:14, Mölltorps socken i Karlsborgs kommun, Västra Götalands län*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2022:15. Jönköping.

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning görs utifrån Riksantikvarieämbetets praxis för tillämpning av kulturmiljölagen (KML). Lämningstyperna och deras bedömning redovisas i den så kallade *Lämningstypistan* som är upprättad och ajourhållen av Riksantikvarieämbetet. Länsstyrelsen gör den slutliga bedömningen inom ett uppdrag.

Fornlämning

Fornlämning är en lämning som är skyddad enligt kulturmiljölagen. För att kunna bedömas som fornlämning måste den vara äldre än 1850. Tre kriterier måste också vara uppfyllda; det ska vara en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.

Övrig kulturhistorisk lämning

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Möjlig fornlämning

Möjlig fornlämning anges för lämningar som kräver vidare utredning för att den antikvariska bedömningen ska kunna fastställas. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte kunnat fastställa lämningens utbredning.

Ingen antikvarisk bedömning

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller helt förstörda. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

Ej fastställd

Den antikvariska bedömningen har inte fastställts. Avser till exempel boplatsslägen där en arkeologisk utredning steg 2 krävs för att eventuellt kunna finna spår som inte är synliga ovan mark.

Jönköpings läns museum genomförde under november månad 2022 en arkeologisk utredning på fastigheten Torp 1:14 i Mölltorps socken, Karlsborgs kommun.

Vid fältarbetet grävdes 740 meter söschakt fördelat över hela området samt 14 provrutor. Inget påträffades förutom en nedgrävning i områdets norra del som innehöll kritpips-skaft och några keramikskärvor, sannolikt 1700–1800-tal. I en provruta hittades en slipsten.

